

Küçük Orda Kazak Hanlığının Güney ve Kuzey Komşuları ile İlişkileri (1734-1742)

Kazakh Little Horde Kahanate's Relations with Southern and Northern Neighbours (1734-1742)

Orhan DOĞAN*

Öz

*Bu çalışmada Rus Belgelerinin ışığında Kazak **Ordalarından** Küçük Orda (Cüz) Kazak Hanlığı'nın güney ve kuzey komşuları ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Bu konu incelenirken, önce Küçük Orda, Orta Orda ve Büyük Orda Kazak kabilelerinin yapısı ve göçebe olarak yaşadıkları yerler belirtilmiştir.*

Çalışmamızdaki belgeler Kazak Küçük Orda Hanı Ebu'l-Hayır'ın Hive, Buhara ve Kalmık (Cungar) 'larla olan ilişkilerini aynı zamanda Kazak Hanlığı'nın Çarlık Rusya ile olan siyasi ve ticari münasebetlerini içine almaktadır. Ayrıca bu belgelerde Kazak Hanlığı'nın komşuları ile olan ilişkilerinde Çarlık Rusya'nın rolü dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küçük Orda (Cüz) Kazak Hanlığı, Ebu'l-Hayır Han,

Abstract

This work focusses on Kazakh Little Horde Kahanate's relations with southern and northern neighbors. While working on this subject, first, structures of Little Horde, Middle Horde, Grand Horde's Kazakhs tribes and living places of these nomadic tribes have been stressed.

The documents contain information relating to Ebul Khayr Kahan's relations with Khiva, Bukhara and Kalmyks (Cungars) . The documents also stress Tsarist Russia's role in these relations.

Keywords: Kazakh Little Horde Kahanate, Ebul Khayr Kahan

* Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

Bu çalışmamızda, Rus belgelerinin ışığında* Küçük Orda (Cüz) Kazak Hanlığının güney ve kuzey komşuları ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Bu konu ele alınırken, önce Küçük Orda, Orta Orda ve Büyük Orda Kazak kabilelerinin yapısı ve göçebe olarak yaşadıkları yerler belirtilmiş ve böylece Kazak Hanlıkları hakkında bir ön bilgi verilmiştir.

Kazak Küçük Orda halkının kabile sayısı, bu kabilelerin adları ve hangi kabilelerin güçlü, hangilerinin orta derecede güçlü ve hangilerinin az güçlü olduğu M.Tevkelev¹ tarafından hazırlanmış olan "Küçük Cüz Kazaklarının kabile yapısı ve göçebe olarak yaşadığı yerler" başlıklı bir belgede² verilmektedir. Bu belgede Küçük Orda'yı oluşturan kabileler arasında Alçın kabilesinin Karakisyak ve Bayulı olmak üzere ikiye ayrıldığı ve güçlü bir kabile olduğu açıklanmaktadır. Karakisyak kabilesinin de kendi içinde Çekli, Karakisyak, Çümekey, Dürtkara, Karakete ve Karasakal olmak üzere altı boya ayrıldığı ve çok güçlü olduğu, bu altı boyun hükümdarının ise Ebu'l-hayır Han olduğu belirtilmiştir. Karakisyak kabilesine kıyasla Bayulı kabilesinin orta derecede güçlü olup kendi içinde on iki boya ayrıldığı ve bu boyların: Aday, Cabbas, Alaça, Baybaktı, Berç, Maskar, Tazlar, İsentemir, Altın, Şihlar, Çerkes ve Tana adlarını taşıdığı, bu on iki boyun hükümdarının ise Nurali Sultan olduğu açıklanmıştır.

Küçük Orda içinde en az güçlü olan Jetru, başka bir deyişle Yedi Kabile; Tabın, Tama, Kerdarı, Kerent, Cagalbaylı, Tilyan ve Ramadan

* Çalışmamızın konusunu içine alan Rusça belgeler, *Kazahsko-Russkiye Otnaşeniya (K.R.O.) v XVI-XVIII. vekah* (Sbornik Dokumentov I Materialov), Pod Redaktsiyey: V.F.Şahmatov, F.N.Kireyev, T.J.Şoinbayev, Alma-Ata 1961'den seçilmiştir.

¹ Asıl ismi Mirza Kutlu Muhammed Tevkelev. Başkurt asilzadelerinden; Hıristiyan dinini kabul ettikten sonra Aleksander İvanovaç Tevkelev adını almıştır. O, Çar I. Petro'ya yakın ve etkili bir kişidir. Ayrıca Rusya Dışişleri Bakanlığının resmi tercümanı olup Doğu dilleri (Türkçe ve Farsça)'ni çok iyi bilmekteydi. 1716 yılında Hindistan'a gönderildi; yolda İranlılar tarafından tutuklandı ve 1717'de serbest bırakıldı. I. Petro'nun 1722 yılında yapmış olduğu İran ve Azerbaycan seferinde, Rus istihbaratında baştercümanlık görevi yaptı. Krillov'un yaptığı sefere de katılmıştır. Tevkelev'in Rusya'ya yaptığı en iyi hizmetlerden biri, Küçük Cüz Hanı Ebu'l-Hayır ile birlikte, Bu Cüzden Rusya'nın himayesine girmeyi uygun görecektir ve destekleyecek bir grubu kendine çekmiş olmasıdır. Bunun karşılığında Çar yönetimi tarafından kendisine önce albay, sonra da generallik rütbesi verildi. Tevkelev, Küçük Cüz'e Rus hakimiyetinin yayılmasında yol gösterici önemli bir rol oynamıştır. 1751-53 yıllarında Orenburg Vali Yardımcılığı yapmıştır. Bkz., *Baymirza Hayit, Sovyetler Birliği'ndeki Türklüğün ve İslamın Bazı Meseleleri, İstanbul, 1987*, s. 133 n. ; Hayit, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi*, Ankara, 1995, s.52-53 n.

² 24 Eylül 1748 tarihli bu belge, M.Tevkelev tarafından hazırlanan Küçük kazak Cüzü'nün Kabile yapısı ve göçebe olarak yaşadığı yerleri tasvir etmektedir. Bkz. *K.R.O.*, Belge no: 155, s. 406-407.

adlarını taşımaktadır. Bu yedi kabile önceleri ayrı ayrı yaşarken daha sonra 1680-1718 tarihleri arasında hanlık yapmış olan Tevke Han tarafından bir araya getirildiği anlaşılmaktadır. Karakısyak ve Bayulı olmak üzere ikiye ayrılan Alçinlerin ise sayıca daha kalabalık ve Yedi Kabileden daha güçlü olduğu görülmektedir. Alçinlilerin zaman zaman, Yedi Kabileden olanlara saldırı düzenledikleri belgede geçmektedir.

Onlar ise Alçinliler tarafından rahatsız edildikleri için Kazak adetlerine göre baranta³ yoluna başvuramıyordu. Bundan dolayı yukarıda bahsedilen kabileler o sırada Türkistan'da yaşayan Tevke Han'a başvurarak, bir şekilde kendilerini Alçinlilerden korumasını talep etmişlerdi. Tevke Han akıllı bir Han'dı ve Kazaklar arasında büyük bir saygınlığa sahipti. Ancak Kazaklar Tevke Han'a büyük bir saygı duymalarına karşın Kazak töresine göre ondan kimse korkmuyordu, Hanın o sıralarda Kazakların üzerinde hiçbir hakimiyeti yoktu. Tavke, bu kabileleri Alçinlerin yağmalarından kurtaramayacağını biliyordu. O, yukarıda adı geçen dağınık kabileleri bir araya getirdi ve onlara Jetru, başka bir deyişle Yedi Kabile adını verdi. Alçinliler bu birliğin içinden bir kabileye saldırdığı zaman Yedi Kabilenin yedisi de birleşerek Alçinlilerden "baranta" öcünü aldığı anlaşılmaktadır. Ancak Yedi Kabilenin, kendi aralarında birlik oluşturmalarına rağmen Alçinliler karşısında çok zaman güçsüz kaldığı da belirtilmiştir. Ele aldığımız belgede, Kazakların gerçek anlamda yazılı bir hukukunun olmadığı⁴ vurgulanmış, bu sebeple herhangi bir olay karşısında her iki tarafın temsilcisinin Treteyski sud⁵ (Tretey mahkemesi)'a çağrıldığı açıklanmaktadır. Bu mahkemede hangi tarafın suçlu olduğu sözlü olarak belirlenir, suçun itiraf edilmemesi durumunda suçluya Han bile yardım edemezdi. Bu durum karşısında rahatsız edilen tarafla rahatsız eden taraf gönüllü olarak anlaşarak ayrılmak istemezlerse o zaman rahatsız edilen tarafın tüm boyu baranta kaçırmak için harekete geçmekteydi. Eğer rahatsız edilen tarafın boyu rahatsız edenlerden fazla Baranta kaçırmış iseler bunlar tüm boyu ile birlikte Tretey

³ Baranta Çağatayca'da baranta, Kazakça'da barumta, Sartça'da barumta, Moğolca'da barimta olarak geçmektedir. Baranta: Orta Asya Türk boylarında örf ve adete göre bir haksızlığa karşılık yağma için yapılan akına verilen ad. Abdülkadir Donuk, "Baranta" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul, 1992, s. 64.

⁴ Ancak bildiği gibi Kazaklarda Yedi Yargı veya Hanın adıyla bilinen Tavke Han Kanunu vardı. Yedi Yargı, XVIII-XIX, yüzyıllar boyunca Kazak toplumu içindeki genel siyasi münasebetleri hukuki bakımdan düzenleyen önemli bir kurallar derlemesidir. Kazak toplumunun siyasi ve sosyal tarihi için çok önemlidir. Ancak Yedi Yargının asıl metni bugüne kadar tam olarak muhafaza edilememiştir. Bkz. Orhan DOĞAN, "Tavke Han Dönemi (1680-1718) Kazak Hanlığı ve Tavke Han Yasaları (Jeti Jargı)", *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Kırgız-Türk Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek, 2002, s. 59-81.

⁵ Treteys, Anlaşmazlık durumunu tarafsız bir şekilde inceleyen 3 tarafsız mahkeme.

mahkemesine baş vurma hakkına sahip olurdu. Mahkeme her iki taraftan birini haklı olarak gördükten sonra kavga sona erer, fazla Baranta kaçırınlar ise, fazlalığı geri verir, kimi zaman da aç gözlülük yaptıkları için kendilerinden vergi alınır ve bu mahkemenin verdiği kararı hiç kimse bozamazdı.

Küçük Orda Kazaklarının yaşadıkları yerlere gelince; iki Bursuk'ta, Or ve İlek ırmağının yukarı kısımlarında, Enba ırmağı boyunda, Yayık kasabasının aşağı bölgelerinde, Yayık ırmağına dökülen çayların kıyısında ve hatta Guriyev- kasabası ve Hazar Denizine kadar olan yerlerde göçebe olarak yaşamaktadırlar.⁶

Kazak Küçük Ordası hakkında vermiş olduğumuz bu bilgilerden sonra, diğer iki Kazak Ordası hakkında da, yine M.Tevkelev tarafından hazırlanan "Orta ve Büyük Cüz Kazaklarının kabile yapısı" başlıklı bir belgeye⁷ dayanarak bilgi verelim. Böylece genel olarak Kazak Ordalarının Kabilelerini, bu kabilelerin kendi aralarındaki ilişkilerini, yaşadıkları yerleri ve sosyal yapılarını açıklamış oluruz. Şimdi Orta ve Büyük Orda'nın durumlarını ele almaya çalışalım.

Orta Ordanın en güçlü kabilesi olan Argın; **Karakisyak Argın, Sarçetem Çakçak Argın, Karavol Kisyak Argın, Atagan Argın, Toboklu Argın, Basantiyen Argın, Kandjigal Karaul Argın, Candjar Argın, Türt Uvol Argın, Altay Argın, Tebeç Argın, Borçı Argın, Karpak Argın, Agın Kalkaman Argın, Kozugan Argın ve Kokşal Argın** olmak üzere 16 boydan oluşmaktadır. Söz konusu belgede bu boyların hükümdarlarının ise Barak Sultan ile Abılay Sultan olduğu belirtilmiştir.

Argın kabilesinin yanı sıra yine Orta Orda'da Nayman kabilesi de vardır. Bu kabile ise **Ak Nayman, Bura Nayman, Bulatçı Nayman, Karagirey Nayman, Terstamgalı Nayman, Dürt Uvol Nayman, Kuk Carlı Nayman, İrgençkli Nayman, Semiz Nayman, Baganalı Nayman, Sadır Nayman** olmak üzere 11 boydan oluşmaktadır. Bu boyların hükümdarı Karasakal olarak bilinmektedir.

Orta Orda'da, Kıpçakların dokuz boyu vardı ve Naymanlar'a kıyasla bu boylar daha güçsüzdü. Bu boyların adları; **Torı Aygır Kıpçak, Kukboron Kıpçak, Tuçka Kıpçak, Kitabak Kıpçak, Bultun Kıpçak, Karabalık**

⁶ Küçük Orda kazakları ile ilgili yukarıda verdiğimiz bilgiler, bir süre Kazak Ordasında bulunan M.Tevkelev tarafından hazırlanan Küçük Kazak Cüzünün Kabile yapısı ve göçebe olarak yaşadığı yerlerin tasvirinden alındı. Bkz., *K.R.O.* , Belge no: 155, s., 406-407.

⁷ *K.R.O.* , Belge no: 156, s.407-408.

Kıpçak, Tanaboga Kıpçak, Kundyalyan Kıpçak, Uzun Kıpçak olarak belirtilmektedir. Bu boyların hükümdarı yoktu. Orta Orda'da Uvak, Girey ve Taraklı boyları, Küçük Orda'daki Yedi Kabile gibi Tevke Han tarafından birleştirildiği anlaşılmaktadır. Orta Orda kabilelerinin tamamı güçsüz olmalarına karşın, **Uvak, Girey ve Taraklı boyları** hepsinden daha zengindir. Bu üç boyun hükümdarı Ebu'l - Hayır Han'ın oğlu Eralı Sultan idi. Yukarıda sözü geçen üç boy kendi aralarında birleşerek Tülangut adı altında bir boy teşkil ettiler. Tülangut'un anlamı ise **Han Sarayı Memurları** demektir.

Orta Orda Kazaklarının yaşadıkları yerlere gelince; Tobol ve İşim Irmağı kıyılarında, İrtis Irmağının yukarı akıntılarında ve Kuktav koruluğunda göçebe olarak yaşamaktadırlar.

Büyük Orda'nın Uysun adıyla bilinen 10 kabilesi vardır. Belgede Uysun'dan ayrılan bu boyların adları; Botbay Uysun, Çerm Uysun, Canes Uysun, Sikam Uysun, Adbansuvan Uysun, Sarı Uysun, Slı Uysun, Çaneçklü Uysun, Kanlı Uysun ve Çalayer olarak geçmektedir. Onların hükümdarı Taşkent Hanıdır.

Büyük Ordanın en güçlü kabilesi **Kongrad** kabilesidir ve bu kabile Orta Orda'ya mensuptur. Ancak çok eski yıllardan beri, Orta Orda'dan kopmuş olup, Büyük Orda ile birlikte yaşarlar. Kongrad Kabilesi; Baylar Candjar Kongrad, Orazgeldi Kongrad, Kuldjeğaç Kongrad, Boçman Kongrad, Tokbulad Kongrad, Yamanbay Kongrad, Karakusya Kongrad, Etimlyar Kongrad, Kuüş Kansım Kongrad adıyla bilinen dokuz boya ayrılmaktadır.

Büyük Orda Hanının ikametgahı Taşkent'tedir. Büyük Orda Hanları ve Sultanları veraset yoluyla değil, seçimle işbaşına gelirler. Yazılı tarihleri yoktur, dolayısıyla eski Hanlarının kim olduklarını bilmezler.

XVIII. Yüzyılın ilk yarısındaki Küçük, Orta ve Büyük Kazak Ordalarının, sosyal, siyasi ve kültürel yapılarına ışık tutan bu bilgilerden sonra şimdi de Küçük Orda Kazak Hanlığı'nın güney ve kuzey komşuları ile olan ilişkilerini ihtiva eden belgeleri kısaca özetleyip, daha sonra ise çalışmamızın konusunu teşkil eden belgeleri sunacağız.

Söz konusu belgelerin ilki; Küçük Orda Hanı Ebu'l-Hayır Han'ın Hive, Buhara, Kalmuklar ve Arallılar'la olan ilişkileriyle ilgilidir. Ayrıca bu belge, Kazakistan'ın güney bölgelerinin Cungarlar tarafından ele geçirilmesine dair Çarlık Rusya'nın Dışişlerine gönderdiği raporu içine almaktadır. **İkinci belge,** İran Şahının Ordusunun Hive Hanlığına saldırısıyla

ilgili olarak Ebu'l-Hayır Han'ın Hive seyahati hakkında İmparatorice Anna'ya gönderdiği mektubun konusunu ihtiva eder. **Üçüncü belge**, Ebu'l-Hayır Han'ın İran Şahı Nadir'e gönderdiği ve Şah'a barış önerisi ve Şah'ın gönderdiği cevap mektubunu konu edinmektedir. **Dördüncü belge**, Ebu'l-Hayır Han'ın Ruslarla Kazaklar arasında ticaretin geliştirilmesi için Çarlık yönetiminden talep ettiği sınır bölgesinde bir şehir yapılması ve bu şehrin inşaatı meselesini ve Rusya'yla Kazakistan arasında ticaretin geliştirilmesiyle ilgili İmparatoriçe Elizabeth'in Ebu'l Hayr Han'a gönderdiği Çarlık Tezkeresini ihtiva etmektedir. **Beşinci belge**, Kazakların Yayık Irmağı yakınlarına göç etmelerini yasaklayan Orenburg Komisyonu Şefi İ. Neplüev'in Emirnamesidir. Emirnamede, Yayık Kazak Kasabası'na yakın ve bu kasabanın alt kısmındaki Yayık Irmağı yakınlarına göç etmiş olan, İmparatoriçe Majesteleri'nin uyrukluğunda bulunan Kazak Hanları, Sultanları, Aşiret reisleri ve tüm halkının; İmparatoriçenin buyruğu gereğince Yayık Kazak Kasabası yakınlarına ve Yayık kasabasının aşağı kısımlarına göç etmemeleri, ayrıca Yayık Irmağı'nı geçmemeleri duyurulmaktadır. Kazakların Yayık Irmağı ve çevresinde yeni inşa edilmiş olan kalelerin yakınlarındaki Ruslar'la ve özellikle Yayık Kazakları (Rus Kazakları) ve Volga Kalmıkları'yla hiçbir şekilde kavga etmemeleri gerektiği bildirilmekte, bunun için de göç konusunda daha önce verdikleri sözde durmaları gerektiği konusunda uyarılmaktadır.

Aşağıdaki belge de (altıncı belge) İmparatoriçe'nin bu konudaki **buyruğu ile ilgili** Orenburg KomisyonununYarbay Ritisev'e verdiği talimatnameyi içine almaktadır.

Altıncı Belge, Küçük Cüz Kazakları'nın Yayık Irmağı'nın karşı tarafına göç etmelerinin yasaklanmasıyla ilgili İmparatoriçe'nin Buyruğu hakkında Orenburg Komisyonu tarafından Yarbay Ritisev'e verilen talimatnameyi içine almaktadır. Talimatnamede, Kazakların Yayık Irmağı'nı geçerek Rın Kumluklarına ve Volga'yı geçerek diğer yerlere göç etmek istediklerinin Çarlık yönetimi tarafından fark edildiği, bu durumun Rus çıkarlarına aykırı bulunduğu açıklanmıştır. İmparatoriçe Majesteleri'nin buyruğu doğrultusunda Kazakların Yayık Irmağı'nın diğer tarafında kalmaları ve karşı tarafa geçmemeleri istenmektedir. Kazakların kuvvete başvurarak Yayık Irmağı'nın karşı tarafına geçmek istemeleri halinde Yayık askerlerine emir verilerek silah yoluyla bu niyetlerinden caydırılmaları istenmektedir. İmparatoriçenin buyruğuna direnen bu gibi kişiler İmparatoriçe Majesteleri'nin buyruğu doğrultusunda düşman olarak kabul edilecek ve kendilerine düşman muamelesi yapılacaktır.

Belge No: 1⁸

1734 Temmuz Ayının 11. Günü

Ebu'l Hayr Han'ın Hive ilişkileriyle ilgili ve Kazakistan'ın güney bölgelerinin Cungarlar tarafından ele geçirilmesine dair Orenburg çalışma grubu şefi İ. Krillov'un Dışişleri Komitesi'ne gönderdiği rapor.

İmparatoriçe Majesteleri'nin yüce merhameti doğrultusunda benim görevlendirilmiş olduğum ekiple ilgili Hiva, Buhara ve Zünger Kalmıkları'nın durumu Dışişleri Bakanlığı Komitesi tarafından bilinmektedir. Edindiğim bilgilere göre İmparatoriçe Majesteleri'nin yeni uyruklularından Karakalpklılar ve Arallılar Kırgız-Kazakları'ndan⁹ Ebu'l Hayır Han'ın tahrikiyle Hiveliler'e karşı savaş açmış bulunmaktadır, çünkü Hiveliler bir Karakalpaklı soylusunu tutuklayarak asmışlardı. Aral Hanı Şatemir Han'ın babası Musa Han Hive'de Han olduğu dönemde Rus uyrukluluğuna geçmek istemiştir (Bu istek doğrultusunda Çerkaski'nin oğlu Knyaz Aleksandr Bekov Hive'ye gönderilmiştir). Kendine bağlı olan Bakanlar Musa Han'ı öldürmüşlerdir. Buharalılar ise eskiden beri Kırgız-Kazak Ordası tarafından kuşatılmış olup yağmalanmışlardır. Bugün ise Buhara elçisi bize gelmiş, bu olaylarla ilgili kendisinden bilgi edinmek gerekir mi? Zünger Kalmıkları, Kırgız-Kazak Ordaları'na ait olan Sırderya kıyısındaki Türkistan şehirlerini ki Kırgız-Kazakları'nın eski başkenti Türkistan'dır, bunun yanı sıra Taşkent, Sayram gibi ünlü ticari merkezlerini ve bu şehirlere bağlı olan yerleşim yerlerini ele geçirmiş ancak Çinliler'le başlattıkları savaşırdan dolayı Zünger Kalmıkları bu şehirleri terketmiş ve bugün bu şehirlerin hakimiyeti onlarda değildir. Rus tarafına gelince; Zünger Kalmıkları birçok Sibiry toprakları ve Yasaş halkları üzerinde hak iddia ettikleri bilinmektedir. Böylece bu sözü geçen halklarla irtibata geçerek bizimle ilgili ne gibi iddiaları olduğunu öğrenmem gerekmektedir. İşte bunun için önceden bu halklar arasında bulunmuş elçilerden; Buhara'daki Floriya'nın, Züngerlar'ın yanındaki Unkovski, Ugrümov ve diğerlerinin raporlarını özellikle de yukarıda sözü geçen Hive Hanı Musa Han'ın Rusya uyrukluluğuna kabul edilmesine dair raporların birer kopyasının bana gönderilmesi gerekir. Ancak bu halklardan gelmiş olan raporları inceledikten sonra gereken cevabı vermek mümkün olacaktır. Bu sebeple Cankt-Petersburg'tan gönderilmesi gereken bilgilerin ertelenmemesi gerekir.

⁸ K.R.O. , Belge no: 55, s.119.

⁹ Çarlık Rusya'nın belgelerinde ve Rus bilim adamlarının bütün yazılarında Kazaklardan "Kırgız-Kaysak" ya da "Kırgız" olarak bahsedilmektedir.

Temmuz Ayının 11. Günü 1734 Yılı

Sivil Müşavir İvan Krillov

Kalem Yardımcısı Ermulay Tişin

AVPR (=Arhiv Bneşniy Politiki Rassii = Rusya'nın Dış Siyaset Arşivi),
F. 122, yıl 1734, d. 4, L. 43.

Belge No: 2¹⁰

24 Ocak 1740

İran Şahının Ordusunun Hive Hanlığına saldırısıyla ilgili olarak Ebu'l-Hayır Han'ın Hive seyahati hakkında İmparatoriçe Anna'ya gönderdiği mektup.

“Yüce Allah'ın merhametiyle siz Anna ve tüm Rusya'nın hükümdarı...”

Siz İmparatoriçe Majestelerinin uyruğu Kırgız-Kazak Ordalarının hanı Ebu'l-Hayır Han, siz İmparatoriçenin merhameti üzerine, siz imparatoriçe Majestelerine şunları haber veriyorum.

Biz buradan Hivelilerin çağrısı üzerine oraya gittik. İranlılar kendilerini gücendirmiştir. Buraya geldiğimiz zaman adı geçen İran Şahı'na kendi elçilik heyetimizi gönderdik, bunun yanı sıra elçiye, siz İmparatoriçe Majestelerinin göndermiş olduğu Beratı şu sözlerle ilettik “eğer O, siz İmparatoriçeyle barış içinde yaşıyorsa bizimle de barışıktır.” Adı geçen Şah merhamet göstererek bizim elçilerimizi kabul edip bir mektup vererek geri gönderdi. Bu mektupta bizi kendisinin yanına davet ediyordu. Biz de onun sözlerine inanarak akrabalarımızdan Sultan Niyaz'ı onun yanına göndermeye hazırlanıyorduk, kendisiyle birlikte en iyi Kazak ve Karakalpak beylerini, aynı zamanda Aral yurtasından Artuk Bek ve Seyit-Taley Bek'i ve kendileri ile birlikte canlı bir Pars yanında başka hediyeler de göndermeyi düşünüyorduk. Ancak Hive'den ayrılmadan önce adı geçen İran Şahı'nın yanında esir kalmış olan Hivelilerden dört kişi bir mektupla Hiveye geldi. **Bu mektupta Şah, kendisinin dönüşüne kadar şehirden dışarı çıkmamamızı emrediyordu. Bu mektubu ele geçirdikten sonra ben onun sözlerinden şüphe duyarak ve ona inanmayarak beraberimde şehre hakim olan beyleri de alarak şehir dışına çıktım ve onları Aral yurtasında yeni Han olarak seçilmiş olan oğlum Nurali'nin yanına**

¹⁰ K.R.O. , Belge no: 69, s.133-134.

biraktım. Kendilerini suçlu gören Hive sakinleri, siz İmparatoriçenin uyrukluğuna geçmek istediler. Ancak bu sırada Farslılar şehre girdi, Hivelileri kendi tarafına çektiler ve şehri yakıp yıktılar. Siz İmparatoriçe Majestelerinin başkenti olan S. Petersburg'a gidip sizin önünüzde eğilmek isteyen oğlum Eralı'yı, karısını, kayınbiraderlerini ve kayınpederini, ailesiyle birlikte alıp gittiler. Bekoviç'in soylu kişilerinden yirmi dört kişinin yarısını kendileri ile birlikte götürerek Farslılar diğer yarısını burada bıraktılar. Biz ise Farslılara bir şey yapamıyorduk, siz İmparatoriçeden gelecek yardımı bekliyorduk. Sizin tarafınızdan gönderilen yardım buraya ulaştığı zaman tüm Hiveliler, Arallılar, Buharalılar siz İmparatoriçe Majestelerinin hizmetkârı olacaklardır.

Siz İmparatoriçe Majesteleri tarafından bizim yurtamıza gönderilen Kutlu Muhammet Mirza Tevkelev bize, siz İmparatoriçe Majestelerinin merhametine gidecek yolu gösterdi, ancak Tevkelev bugün bizim yanımızda bulunmuyor, onun için o burada bulunmadığı zaman gönüllerimiz onu arıyor, lütfen o sağ ise bizim yanımıza gönderin. Buraya gönderilen Tümgeneral V.A.Urusov, bizim kalplerimize çok yakın ve bizim her ihtiyacımızı karşılamakta ve siz İmparatoriçenin merhametiyle bizi ayakta tutmaktadır. Mirza'nın gelmeyişi işlerimizi aksattı, çünkü bizim yabancı yurtalarımızda düşüncesiz insanların sayısı çoktur. Siz merhametli İmparatoriçenin Beratı sizin köleniz olan bana ulaştırıldı. Biz ise sözü geçen Beratı görünce yeniden doğmuş gibi sevindik. Yüce Tanrı'dan siz İmparatoriçe Majestelerinin sağlığı hakkında duacıyız.

Sözü geçen Berat'ta şu şekilde emir buyurmuşsunuz; Bir düşman gördüğümüz zaman Generale yada yakında bulunan diğer komutanlara duyurmamızı emretmişsiniz. Bugün siz İmparatoriçeye sadık bir uyruk olarak duyuruyorum: Bugünlerde düşman olarak Farslılar ve Yukarı Kalmuklar ve bizim aramızda bazı Kazak ve Karakalpaklılar belirmiştir. Başkırt firarileri arasından bizim yurtalarımıza yerleşmiş olan bazı kaçaklar da bizim düşüncesiz halkımızın kafasını karıştırmaktadırlar. Bu gibi kötülüklerin kökünü kazımaya bizim gücümüz yok. Sizin tarafınızdan güçlü bir ordu da gelmedikçe olmayacaktır, sizin güçlü silahlarla donatılmış ordunuz ve büyük kervanlarınız buraya geldiği zaman Taşkent, Türkistan, Hive, Aral ve tüm Müslümanlar sizin uyrukluğunuza geçecektir. Biz sizin uyruklarınız olarak, Allah'ın yardımıyla diğerlerini de sizin uyrukluğunuza katacağız.

Adı geçen Farslı kendisini Şah olarak tanıtmaktadır. Oysa ki sözünde durmadığı ve iki yüzlü olduğu anlaşıldı. Halbuki sizin köleniz olan ben Ebu'l-Hayır Han'a, sizin tarafınızdan merhamet edilip gösterilen doğru

yolu 12 yıldır takip ediyorum ve hiçbir vakit sözünüzden döndüğünüzü görmedim, sizin buyruğunuz neyse bu buyruktan dışarı çıkmayacağım.”

24 Ocak Perşembe günü Hicri 1153, Milâdi 1740 yılında kaleme alınmıştır. Mektubun arka yüzünde Ebu'l-Hayır Han'ın iki mürekkepli mührü bulunmaktadır. Mektup Araslan Bekmatov tarafından Tatarca'dan tercüme edildi.

Belge No: 3¹¹

Ebu'l-Hayır Han'ın İran Şahı Nadir'e gönderdiği Barış önerisi ihtiva eden mektubu ve Şah'ın cevap mektubu [1740 yılı Kasım ayından daha geç değil.]*

Yüce Allah'ın teveccühü tüm Müslümanların üzerinde olsun. Ebu'l-Hayır Han Muhammed-Gazi-Bahadır Han ve hükümdar, Siz tüm İran'ın hükümdarına şu aşağıdaki hususları duyurmak isterim.

En yüksek kıyıların bile uygun geçiş yerleri olduğuna göre en şiddetli savaşlar da eninde sonunda barışla biter. Meselâ çok eski zamanlarda Neşirvan adında âdil bir hükümdar, baskıyı seven Yiğit Hatıntay adında biriyle çok şiddetli bir savaş yapar ama eninde sonunda aralarında barış antlaşması yaparlar. Ben de şunu açıklamak zorundayım ki eğer bana barış önerecekseniz bunu geciktirmeyin, çünkü ben kendi tarafımdan gereken cevabı vermeye hazırım, ancak bizim Müslüman halkımız ve sizin İran halkı kan dökerek günâha girmemesini isteriz, eğer siz tüm Rusya'nın İmparatoriçe majesteleri ile devamlı ve bozulmaz bir barış imzalamışsanız bizimle de aynı barışı imzalamanız gerekir, eğer İmparatoriçe Majesteleri ile savaşa başlamak istiyorsanız o vakit bizimle de savaşmanız gerekecek. Bu durumda siz ne yapmak istiyorsanız onu yapınız, ancak eğer bizi kendi kanunlarınıza göre idare etmek istiyorsanız buna karşılık olarak biz Müslümanlar son kişiye kadar savaşmaya hazır olduğumuzu bildirip Yüce Allah'ın teveccühüne sığınırız.

Hicri 1153, Miladi 1740

Sözü geçen mektubu çevirmen Araslan Bekmetov çevirmiş olup Tatarca'sının altını imzalamıştır.28 Kasım 1740.

¹¹ K.R.O., Belge no: 74, s.170-171.

* Tarihler kalemlerdekine göre atılmıştır.

Bu mektuba cevap olarak İran Şahı şu muhtevâda bir mektubu Ebu-l Hayır Han'a göndermiştir.

“Bismillahirrahmanirrahim” ile başlayan başlangıcın altında Şah'ın mührü bulunmaktadır.

Majesteleri ve Hükümdar Ebu'l-Hayır Han'a!

Yüce Allah'ın teveccühüyle bütün zamanlarda sevindirilmiş olan Kırgız-Kazak halkının hükümdarı kendi düşüncelerini anlatmak maksadıyla bize Huday-Şukur ve Tırza-Akbazar ve Gabduş-Şakir adındaki elçileri göndermiş olup güneş gibi parlayan huzurumuza sizin mektubunuzu getirmekle merhametimizi kazandılar.

Ve sizin tarafınızdan gönderilmiş olan sözü geçen mektubu kabul ettikten sonra gereken görüşmeleri yapmak amacıyla size soylu kişilerden Urazatalık (Atalık, babamızın yerinde olan) ve Muhammed Merap'ı gönderiyor ve bize gelmiş olan kişilerle sizin saygınlığınıza dayanarak size gideceklerini bildiriyoruz. Ve eğer Allah'ın teveccühüyle siz bize gelir ve karşılıklı olarak her iki halkın yararına ve buradaki kasabalar hakkında görüşmeler yaparsak Allah'ın şerefine karışmış olan bu şehirlerin ne zaman ve kimin olacağını karara bağlihyabilir ve bundan her iki tarafta memnun kalacaktır.

Mektubun orjinalinde hicri 1153, Şaban ayının 28'i, Milâdi 1740, Kasım ayının 28'i tarihleri bulunmaktadır.

Bu mektubun arka tarafında Arapça yazılı “tüm soylu bireylerin hâkimiyetini destekleyen” Şah mührü, diğer tarafında da küçük iki mühür bulunmaktadır.

Farsça'dan Tatarca'ya çevirmen Molla İbrahim Tlyakov Tatarca metnin altına imzasını atmıştır.

Tatarca'dan Rusça'ya çeviren Eraslan Bekmatov olup o da mektubun altına imzasını atmıştır.

AVPR, F. 122, yıl 1741, d. 4, LL (Listi=Sayfalar). 30-32. Kopya.

Belge No: 4¹²

1742 Haziran 15. Şehrin inşaatı ve Rusya'yla Kazakistan arasında

¹² K.R.O., Belge no: 90, s.216.

ticaretin geliştirilmesiyle ilgili İmparatoriçe Elizabeth'in Ebu'l Hayr Han'a gönderdiği Çarlık Tezkeresi.

Tanrı'nın merhametiyle biz I.Elizabeth tüm Rusya'nın İmparatoriçe'si ve hükümdarı vs. vs. vs.

Biz İmparatoriçe Majestelerinin uyuğu olan Kırgız-Kazak Küçük Orda Han'ı Ebu'l Hayır Han, aşiret reisleri ve tüm Kırgız-Kazak Ordusunun imparatorluk merhametimiz üzerinde olsun.

Orenburg ekibimizin başında bulunan Tuğgeneral Vasiliy Urusov, Samara'dan buraya bizim İmparatoriçe Majesteleri'nin sarayına senin göndermiş olduğun elçilerden aşiret reisi Kuturbatır, Baybak Batır ve bir memur ile birlikte bizim uyrukluğumuzda bulunan sana senin göstereceğin bir yerde bir şehrin kurulmasını istemişsin.

Herşeyden önce bugünkü Orenburg şehrinin kurulması daha sonra ise sana ait bir şehrin kurulması ve de iki halkın yararına ticaretin gelişmesi amacıyla talep ettiğin şehrin kurulması düşünülecek ve daha sonra sana bilgi verilecektir, ancak iki şehrin aynı anda kurulması mümkün değildir. Senin taleplerin bizim İmparatorluk merhametimiz doğrultusunda ele alınacak ve gizli müşavirimiz İvan Neplüev tarafından sana bildirilecektir. İvan Neplüev sana karşı duyduğumuz ve ifade ettiğimiz İmparatorluk merhameti doğrultusunda Orenburg ekibinin başkomutanı olarak tayin edilmiş olup, bizim isteklerimizi önceki general nasıl yerine getirmişse o da aynı doğrultuda çalışacaktır. Ve sözü geçen gizli müşavirimiz Neplüev sana talimatname yazacak ya da görüştiğünüz zaman sözlü açıklamalarda bulunacak, kendisine tamamıyla inanmanı ve de söylediklerini yerine getirmeni emrediyoruz. İşte bu sebepten dolayı sen bizim uyuğumuz Ebu'l Hayr Han, aşiret reislerin ve tüm Kırgız-Kazak Ordusu ile birlikte bizim İmparatorluk merhametimize güvenmelisin. Buna işaret olarak bize göndermiş olduğun elçilerden Kuturbatır ve Baybek bizim İmparatoriçe Majesteleri'nin huzuruna kabul edilmiş olduklarını ve bol bol ödüllendirildiklerini ve tekrar geri dönmek üzere serbest bırakıldıklarını bilmen gerekir.

1742 yılının Haziran ayının 15. günü Moskova'da verilmiştir.

AVPR, F. 122, 1741-1742 yılları, d. 3, LL (Listi=Sayfalar). 47-27. ob. Otpusk (=ters tasnif).

Belge No: 5¹³

19 Ekim 1742. Kazakların Yayık Irmağı yakınlarına göç etmelerini yasaklayan Orenburg Komisyonu Şefi İ. Neplüjev'in Emirnamesi.

Yayık Kazak Kasabası'na yakın ve bu kasabanın alt kısmında Yayık Irmağı yakınlarına göç eden, İmparatoriçe Majesteleri'nin uyrukluğunda bulunan Kırgız Kazak Hanları, Sultanları ve Aşiret reisleri ve tüm halkına.

Or Kalesi yakınında bulunduğum sırada Bütün Kırgız-Kazak halkına ve bu halkın içindeki özellikle aşiret reisleri ve iyi niyetli insanların ve Ebu'l Hayr Han, Eralı Sultan, Canbek Tarhan ve diğer soylu aşiret reislerinin İmparatoriçe Majesteleri'nin yüce buyruğu hakkında bilgilerinin olduğunu ümit ediyorum. Bu buyruk gereğince Kırgız-Kazakları, Yayık Kazak Kasabası yakınlarında ve Yayık kasabasının aşağı kısımlarına göç etmemeleri, ayrıca Yayık Irmağı'nı geçmemeleri gerekmektedir. Kırgız-Kazaklarının, İlek Irmağı, Berde ve diğer ırmakların kıyısında ve yukarıda adı geçen kasabanın yakınlarında Yayık Irmağı'na dökülen ve bu ırmakların bozkır tarafında ve ırmakları olan bozkırlarda önceden yaşadıkları yerlerde oturmaları gerektiği, ancak Yayık Irmağı'na ve de diğer yeni inşa edilmiş olan kalelerin yakınlarındaki Ruslar'la ve özellikle Yayık Kazakları ve Volga Kalmıkları'yla hiçbir şekilde kavga etmemeleri için tek bir çare vardır; İmparatoriçe Majesteleri'nin uyrukluğunda bulunan halkların istikrar içinde yaşayabilmeleri, bütün halkların yararı için hanların da, aşiret reislerinin de, Kırgız Kazaklarının da sözü geçen yerlerden uzak kalacaklarına dair verdikleri sözü tutmaları gerekir. Ancak gizli müşavir ve Astrahan Valisi Tatişev, Kalmık Hükümdarları'nın kendilerine ve de İmparatoriçe Majesteleri'nin sarayına göndermiş oldukları ihbarlarla bazı Kırgız-Kazakları'nın sözü geçen ırmağı geçerek Yayık Kazak kasabasının aşağı kısımlarına göç etmiş ya da göç etmek niyetinde olduklarını söylemiş, bana gönderilen İmparatoriçe Majesteleri'nin buyruğu Kırgız Kazak Hanları'na, Sultanları'na ve bütün halkına ve aşiret reislerine ve onların halklarına, bu buyruğu alır almaz kale yakınlarına göç etmemeniz ve de Yayık Irmağı'nı hiçbir şekilde geçmemeniz ve de bütün bunlara rağmen benim buyruğum elinize geçene kadar sözü geçen yasak yerlere geçmiş olanların kendilerine gösterilen yerlere geri dönmeleri, önceden oturdukları yerlere ve de geçen 1741 yılında Kalmuklar'la yapılan anlaşmaya göre eski yerlerine çekilmeleri gerekir. Eğer İmparatoriçe Majesteleri'nin sözü geçen yüce buyruğuna uymamakta direnmeler olursa ve de Yayık Irmağı'nın diğer tarafına geçmiş olanlar orada kalmakta direnirse bu gibi kişiler İmparatoriçe

¹³ K.R.O., Belge no: 100, s.262-263.

Majesteleri'nin buyruğu doğrultusunda düşman olarak hesap edilecek ve kendilerine düşman muamelesi yapılacaktır. Bu maksatla Yayık Kazak kasabasına ordu komutanlarından Yarbay Ritişev özel olarak gönderilmiş, kendisine İmparatoriçe Majesteleri'nin yüce buyruğu verilmiş ve de siz İmparatoriçe Majesteleri'nin sadık uyrukluları İmparatoriçe Majesteleri'nin öfkesini üzerinize çekmeyeceğinizi ümit ederek İmparatoriçe Majesteleri'nin yüce buyruğu doğrultusunda hareket edeceğinizi ve de Yayık Irmağı'nı geçme cüretinde bulunmayacağınızı ümit ediyorum. Aksi takdirde yalnızca yukarıda sözü geçen İmparatoriçe Majesteleri'nin öfkesini üzerinize çekmekle kalmayacak İmparatoriçe Majesteleri'nin düşmanı olarak gereken cezaya çarptırılacaksınız.

İmparatoriçe Majesteleri'nin sadık kulları olarak hareket edeceğinizi ümit ederek İmparatoriçe Majesteleri'nin gizli müşaviri ve de Orenburg Komisyonu Başkomutanı sıfatıyla size en iyi dileklerimi bildiriyorum.

Aslı gizli müşavir Neplüjev'in imzası ve mührüyle tasdik edilmiştir.

Katip Petr Rıçkov

Aslını kalem memuru İvan Koptajev okumuştur.

AVPR , F. 122, yıl 1742, d. 4, LL .195-196 . Kopya.

Belge No: 6¹⁴

1742 yılının Ekim ayından geç değil. -Küçük Cüz Kazakları'nın Yayık Irmağı'nın karşı tarafına göç etmelerinin yasaklanmasıyla ilgili Buyruk hakkında Orenburg Komisyonu tarafından Yarbay Ritişev'e verilen talimatname.

GİZLİ

Bu yılın 30 Eylül tarihinde bana gönderilen İmparatoriçe Majesteleri'nin sözü geçen buyruğu gizli müşavir Tatişev aracılığıyla Kırgız-Kazakları'nın Sonbahar'da Yayık Irmağı'nı geçerek Rın-Peska¹⁵ denen yerde Volga'yı geçerek diğer yerlere göç etmek istedikleri anlaşılmıştır. Sözü geçen Kırgız-Kazakları'nın yine İmparatoriçe

¹⁴ K.R.O., Belge no: 102, s.265-267.

¹⁵ Rın Kumlukları.

Majesteleri'nin buyruğu doğrultusunda Rusya'nın çıkarları için Kırgız-Kazakları'nın Yayık Irmağı'nın diğer tarafında kalmaları sağlanmalı ve karşı tarafa geçmeleri engellenmelidir. Eğer kuvvete başvurarak Yayık Irmağı'nın karşı tarafına geçmek isterlerse Yayık askerlerine emir verilerek silah yoluyla bu niyetlerinden caydırılmalıdırlar. Bu maksatla sözü geçen askere yetenekli komutanlar gönderilerek askerın komutası yetenekli birinin eline verilmelidir. Sözü geçen İmparatoriçe Majesteleri'nin yüce buyruğu doğrultusunda sizin Yayık kasabasına gönderilmeniz kararlaştırılmıştır. Bu maksatla kendi alayınızdan size refakat edecek 6 muhafız erini ve 12 Kazağı¹⁶ yanınıza alarak Yayık kasabasına gitmeniz ve orada bulunduğunuz sıralarda da şunları yapmanız gerekmektedir:

1) Yayık Ordu Atamanı ve aşiret reislerine İmparatoriçe Majesteleri'nin buyruğunu göstererek kendilerinden Kırgız-Kazakları'nın Yayık Irmağı'nın neresinden göç ettiklerini öğrenmelisiniz, bu bilgileri edindikten sonra Ataman ve en iyi aşiret reisleriyle istişare yaptıktan sonra kendilerinden bu ordu içinden akıllı ve güvenilir iki ya da üç kişinin size verilmesini isteyeceksiniz, bu kişilerle birlikte Kırgız-Kazak uluslarına gideceksiniz, Kırgız-Kazak uluslarına Yayık kasabası ve de Yayık kasabasının aşağı kısımlarında ve de Yayık Irmağı'nın karşı tarafında oturmamaları hakkında İmparatoriçe Majesteleri'nin buyruğunu kendilerine okuyacaksınız ve de hiçbir şekilde Yayık Irmağı'nın karşı tarafına geçmemelerini ve de bununla ilgili İmparatoriçe Majesteleri'nin özel bir buyruğunun burada kabul edildiğini kendilerine söyleyeceksiniz. Eğer içlerinden herhangi biri sözü geçen İmparatoriçe Majesteleri'nin buyruğunu dinlemeyip gizli bir şekilde ya da güç kullanarak açık bir şekilde Yayık Irmağı'nı geçerse İmparatoriçe Majesteleri'nin düşmanı olarak kendilerine muamele yapılacak ve yine İmparatoriçe Majesteleri'nin buyruğu doğrultusunda güç ve silah kullanılacaktır. Şüphesiz kendileri Yayık Irmağı'nın beri tarafında eski yerlerine göç edebilecekler ya da Kalmuklarla kavga etmemeleri için Yayık Irmağı'dan daha uzak bölgelerde kendilerine gösterilen yerlerde kalacaklardır.

2) o sözü geçen Kırgız-Kazaklar Sizin Yayık'a varmanızdan önce aynı ırmağı geçen Kırgız- Kazaklarının orada var oldukları ve Oraya göçtükleri bilinmektedir, özellikle de önceden belirtilen Rın Peska denen yerlere geldikleri ve size verilen özel talimatname doğrultusunda sözü geçen Kırgızların özellikle aşiret reislerine (bilerek iki talimatname size verildiği için) birini kendilerine gönderesin. Bu arada Yayık Ordusu içinden en iyi yetiştirilmiş atlı Kazaklardan oluşan güçlü bir kuvvet sizin emrinize verilmiş

¹⁶ Rus Kazağı.

olup Kırgız-Kazak aşiret reisleri kendilerine vereceğiniz talimatnameye uymadıkları takdirde emrinize verilen güçlerle güç kullanarak kendilerini Kazak tarafına kovasin. Direniş göstermeleri halinde ise düşmanlara karşı nasıl davranılırsa Kırgız-Kazak aşiret reislerine karşı da silah kullanasin. Yayık Irmağının karşı tarafına geçmeyip Yayık Kasabası yakınlarında çadır kurmuş olanlar ve bunlar arasında Ebu'l-Hayır Han'ın Ulusuna ait ve onun çocukları Canbek Batır bulunmuyorsa bu Kırgız-Kazaklarını her türlü imkanı kullanarak Kalmıklarla aralarına bir kavga olmaması açısından ırmak kıyılarından uzaklaştırasin ve bu görevi İmparatoriçe majestelerinin sana vermiş olduğu emirname doğrultusunda yapmakta olduğunu kendilerine söyleyesin. Hiçbir şekilde senin söylediklerini dinlemezlerse o vakit bana mektup yazasin, bu Kırgız-Kazaklarının kimler olduğunu, hangi ulusa ait olduklarını yazasin, bu arada kendilerini oradan uzaklaştırmak için onların hükümdarına da benzeri bir mektup yazasin. Eğer bunlar arasında yukarıda sözü geçen Ebu'l-Hayr Han ve onun çocukları ve Canbek-Tarhan bulunuyorsa kavgadan kaçınmak için daha uzaklara giderek çadır kurmaları gerektiğine dair emir aldığını kendilerine bildirip ikna edisin, bununla birlikte nazik bir şekilde kendinizin imparatoriçe majestelerin buyruğunu icra etmekle görevli olduğunuzu, ünvanınızın ne olup olmadığını önemi bulunmadığını ve eğer buna rağmen Yayık Irmağının karşı tarafına geçmeyi imparatoriçe majestelerinin yüce buyruğuna karşı çıkararak terk etmek istemezlerse ve de güç kullanmayı düşünüyorlarsa Kırgız-Kazaklarının ünvanı ne olursa olsun ister Han ister Hükümdar olsun Yayık nehrinin Kırgız-Kazak tarafına geçmesini sağlıyasın, eğer ikna olmazlarsa yukarıda belirtildiği gibi hareket edisin. Bu talimatlar şüphesiz Kalmıklar için de geçerlidir eğer Kalmıklar arasında küçük yada büyük gruplar Yayık ırmağını geçme cüretinde bulunurlarsa, ancak kendilerine sizin talimatnamenize kayıtsız şartsız uymaları gerektiğini söyleyesin, bunun yanı sıra kendilerine karşı hiçbir şekilde kuvvet kullanmayasın.

3) Yukarıda adı geçen Kırgız-Kazakları yine yukarıda adı geçen gizli müşavir Tatişev'in kendilerine ayrıntılı olarak duyurularda bulunacağını söyledikten sonra bütün bunlara rağmen Yayık ırmağını Volga'ya doğru geçmek isterlerse bu durumda Yayık Ordusunu yanına alarak Yayık Kasabasının ihtiyaçlarını giderecek küçük bir birlik bıraktıktan sonra emrine verilen tüm orduyla birlikte Kırgız-Kazaklarına ve Kalmıkların önünü kesmek için ve onların daha fazla ilerlemesine engel olmak için ön birlikler göndererek hiçbir şekilde Kırgız-Kazaklarının Yayık Irmağını geçmelerine imkan vermeyesin. Bu arada en yakın bir zamanda yukarıda adı geçen gizli müşavir Tatişev Kırgız-Kazaklarının nasıl davranması gerektiğini ayrıntılı bir şekilde size bildirecek yine imparatoriçe majestelerinin yukarıda sözü

geçen emirnamesi doğrultusunda Kalmık askerlerine karşı nasıl davranmanız gerektiği açıklanacak, neden bu şekilde ihtiyatlı davranmanız gerektiği size gizli müşavir imparatoriçe majestelerinin buyruğu doğrultusunda açıklayacaktır. Eğer Kazaklar ve Kalmıklar buyruk doğrultusunda hareket etme çabaları gösterirlerse kendilerine bu davranışlarından dolayı bir gelir sağlanacağını daha önceden bildiresin. Gerek gördüğün zaman kendi değerlendirmene göre düzenli süvari birliği isteyebilirsin, bu isteğini Berd'de bulunan kıdemli binbaşı İshakof'tan isteyebilirsin, kendisine bu hususta emir verilmiş olup gerektiği zaman bütün birliği ile sizin emrinizde ve sizin emirlerinizi yerine getirmeye hazır olduğunu bilesin, bununla birlikte Albay Palçikov'a da emir verilmiş olup gerektiği zaman derhal sizin emirleriniz altına girecek birlikleri gönderecektir...¹⁷

AVPR , F. 122, yıl 1742, d. 4, LL. 191-194. Kopya.

¹⁷ Bu belgenin konumuzla ilgili kısmı verilmiştir. Belgenin bütünü için Bkz., *K.R.O.*, Belge no: 102, s.265-267.

BİBLİYOGRAFYA

DONUK, Abdülkadir “Baranta” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.5**, İstanbul, 1992.

DOĞAN, Orhan, “Tavke Han Dönemi (1680-1718) Kazak Hanlığı ve Tavke Han Yasaları (Jeti Jargı)”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Kırgız-Türk Manas Üniversitesi Yayınları, Bişkek, 2002.

HAYİT, Baymirza, **Sovyetler Birliği’ndeki Türklüğün Ve İslamın Bazı Meseleleri**, İstanbul, 1987.

----- **Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi**, Ankara, 1995.

Kazahsko-Ruskiye Otnaşeniya V XVI-XVIII. Vekah (Sbornik Dokumentov İ Materialov), Pod Redaktsiyey: V.F.Şahmatov, F.N.Kireyev, T.J.Şoinbayev, Alma-Ata 1961.